

СОЦІАЛЬНА УТОПІЯ ЯК СЦЕНАРІЙ МАЙБУТНЬОГО У ЕПОХУ МОДЕРНУ

Національний авіаційний університет

Анотація. У статті автор здійснює філософську рецепцію соціальної утопії як сценарію майбутнього у епоху Модерну. Показано, що соціальні утопії стали важливою складовою процесу соціально-економічного, політичного і культурного розвитку суспільства та основою соціального прогресу на певному етапі розвитку людства.

Ключові слова: утопія, сценарії майбутнього розвитку, соціальний проект.

Вступ

Глобалізаційні тенденції означені прагненням до переосмислення процесів інтеграції. Вони знайшли відображення не лише у становленні мультикультуралізму, перегляді традиційних ідей, а й в актуалізації загроз тероризму та світової економічної кризи. Попередні результати цих процесів спонукають до переосмислення цінностей відкритості, свободи та лібералізму, адже у сучасних формах вони набувають гротескного вигляду. Постсучасний проект, на противагу соціальному проекту Модерну, – це складна соціальна ризома, яка складається з мозаїчного розмаїття індивідуальних і соціальних практик, що у своїй дихотомічній єдності становлять складну палітру самореалізації суспільства та індивіда. Стан Постмодерну, що осмислюється як проміжний, перехідний період у культурно-цивілізаційному поступі, буде лишатися таким доти, поки не буде сформовано соціальний проект виникнення нової культури на ґрунті західної цивілізації, яка так і не реалізувалась як проект культурної глобалізації. З огляду на це, особливого значення набуває потреба в докорінному переосмисленні універсальних цінностей та ретроспективі їх становлення. За таких умов цілком закономірною є потреба у переосмисленні становлення соціальної утопії як сценарію майбутнього у епоху Модерну.

Аналіз досліджень і публікацій

Розглядаючи утопію в епоху Модерну, звернімося до аналізу культурно-історичного розвитку, якого досягла утопія, не лише як літературний напрям, а й певна культурно-філософська традиція. Феномени соціальної утопії, як образи майбутнього в різних історико-культурних ситуаціях досліджували сучасні філософи М. Людвиченко, І. Неніна, О. Петрушенко, С. Сизов, Т. Розова, О. Чертковата інші.

Основна частина

Виникнення утопізму безпосередньо пов'язане з Англією. Протягом наступних двох століть після виходу «Золотої книжечки», у Т. Мора в Англії з'явилось безліч наслідувачів і послідовників, які називали свої уявні держави Утопіями. Кількість подібних творів у міру наближення епохи буржуазної революції зростала. Англійський історик А. Мортон писав, що в жоден інший час не було такого багатства утопічних поглядів в Англії, як у XVII ст. [5, с. 80]. Саму країну в ті часи характеризував яскраво виражений інтерес до питань раціонального суспільного устрою, що, безумовно, відображав процес дозрівання правової свідомості буржуазного суспільства. У 1640–1660 рр. утопія все частіше виступає під маскою конституційних схем, памфлетів, філософських трактатів, петицій, релігійних творів, проповідей, проектів. Дійсно, форми викладення утопій були досить різноманітні, і не

лише у XVII ст.

Можна стверджувати, що значний вплив на ідеалістичні уявлення про майбутнє в пізньому Середньовіччі та в добу Відродження мала концепція Царства Божого на землі, образ якого так чи інакше був присутній у «Золотій книжечці, настільки ж корисній, як кумедній, про найкращий устрій держави і про новий острів Утопії». Сам Т. Мор висловив своє ставлення до «Утопії» так: «...однак, охоче визнаю, що в утопійській республіці є чимало такого, чого я побажав би мати нашим державам, ніж вірю, що це станеться» [12, с. 114]. Таким чином він визнавав неможливість існування описаної ідеальної республіки у відомому йому світі. Однак, саме завдяки цьому твору в західноєвропейській літературі XVI–XVII ст. склалася жанрова структура утопії та її основний тематичний принцип – докладний опис регульованого суспільного життя.

На думку О. Черткової, Т. Мор – утопіст за належністю до літературного жанру, але не за способом мислення, «і лише перехід від утопії-ідеалу до утопії-проекту перетворює утопістів з мрійників на перетворювачів, революціонерів...» [15, с. 73]. Вона зазначає, що осмислення утопії як проекту має дві складові. Це впевненість у необмежених силах людини та припущення про надзвичайну мінливість світу, його залежність від зовнішніх впливів, щодо пускає довільну зміну природного і соціального світу людини, якщо це потрібно для реалізації ідеалу.

На початку становлення утопії ще не йшлося про проект. Соціологічна історія утопії починається в XVII ст., коли поруч з розповідями про подорожі в ідеальні суспільства з'явилися трактати, що серйозно обґрунтовують можливість і необхідність влаштування таких суспільств. Утопія-проект зміцнила свої позиції завдяки формуванню філософії історії з ключовою ідеєю прогресу. З кінця XVIII ст. фокусом утопічних фантазій стало не місце, а час, в основному майбутнє: у-Топія фактично перетворюється на у-Хрон, а в XIX ст., в міру психологізації ідеалу і перенесення акценту на свободу і самовираження особистості, – на еупсіхію.

Літературну ідею Т. Мора продовжив італійський мислитель Т. Кампанелла. Показово, що перше видання його «Міста сонця», що було надруковане як додаток до третьої частини об'ємного трактату «Реальна філософія», мало назву «Брата Фоми Кампанелли Доповнення до Політики. Місто Сонця. Ідея філософської республіки» [12, 128]. На нашу думку, у цій назві найкраще охарактеризовано сутність цього твору. Те, що зараз ми осмислюємо як утопію, від початку не було ідеалом, не було прогнозом, передбаченням чи проектом. Автор мав на увазі саме ідею республіки. Республіки не буржуазної, соціальної чи

ще якоїсь – республіки у тому вигляді, у якому автор її осмислював. Ідея філософської республіки розкривається в описі форми управління державою: «Головою держави в них є священик, який називається їхньою мовою «Сонце», що по-нашому означало б «Метафізик». Він має найвищу владу як у світських, так і духовних справах; в усіх спірних питаннях йому належить остаточне рішення. Його помічниками є три співправителі: Пон, Сін і Мор, що нашою мовою означає: Сила, Мудрість і Любов» [там само, с. 135] У результаті Т. Кампанелла створив «одну з найбільш відомих літературних утопій, що є моделлю суспільства, побудованою на наукових засадах» [там само, с. 128]. Науковість побудови суспільства у «Місті Сонця», на нашу думку, є досить сумнівною, однак ми знаходимо досить цікаві передбачення, такі як, наприклад, застосування евгеніки: «Любов піклується передусім про дітородіння, стежить, щоб одруження чоловіків і жінок давало якнайдобірніше потомство. Вони кепкують з нас за те, що ми, попри велику дбайливість про поліпшення породи собак і коней, занебдуємо людський рід» [там само, с. 138]. Ця тема є цілком актуальною в наші дні, коли планування сім'ї стає нормою у медичній практиці. Отже, в утопії Т. Кампанелли ми також знаходимо і передбачення.

Ф. Бекон, досліджуючи природу й суспільство, дійшов висновку про те, що в них існують поступові еволюційні зміни. Прогрес суспільства мислитель пов'язував з матеріальним розвитком виробництва, зумовленим розвитком наук і технічної думки. Він вказував на значення таких каталізаторів прогресу, як винайдення друкарства, пороху і компаса, що стимулювали розвиток літератури, військової справи та навігації. Ф. Бекон вважав, що наука повинна служити практичним цілям і полегшувати існування людини. Науку створює час, а не авторитети. Філософ розмірковував про державу й ті чинники, які допоможуть залишити в минулому злидні й голод народу. Шлях до поліпшення становища він вбачав у матеріальному розвитку промисловості, торгівлі, та в цілому в удосконаленні управління державою. Сутність історичного розвитку Ф. Бекон розумів як підкорення природи людиною для задоволення її утилітарно-практичних потреб. Знання – це сила, за допомогою якої людина підпорядковує собі природу. У книзі «Нова Атлантида» [1] він пише про вигадану країну Бенсалем, якою керує «Соломонів дім», що об'єднує збори мудреців і підтримує культ науково-технічної та підприємницької активності. Саме тут філософ оприлюднив свій проект все державної організації науки. У книзі Ф. Бекона відображено історичний оптимізм нових буржуа і вперше виникають мотиви науково-технічного прогресу, з якими в наступних утопіях майже незмінно були пов'язані ідеалістичні мрії про «прекрасне майбутнє». Можемо сказати, що утопія Ф. Бекона майже стала реальністю: наука є найважливішою галуззю розвинених країн. Вона просувається вперед надвисокими темпами, з одного боку, полегшуючи життя людини, заощаджуючи сили й час, але так само швидко вона вдосконалює і знаряддя знищення. Сьогодні існує можливість повністю винищити життя на Землі практично одним натисканням на кнопку. Технічний прогрес пішов далеко вперед, але людина в моральному відношенні не набагато випереджає своїх далеких предків.

Ще на один вагомий, на нашу думку, елемент утопії Ф. Бекона варто звернути увагу: це підкреслена локальність, замкненість культури країни Бенсалем. Мудрістю правителя визнається обмеження впливу інших культур: «дочисла...основних законів нашого королівства включив він заборони, що стосуються відвідання нас чужинцями, що в ті часи...траплялося часто; бо побоювався нововведень і впливу чужих звичаїв. Подібний закон про недопущення чужоземців без особливого дозволу з давніх часів і до нині існує в Китаї» [1, с. 21]. Майже всі утопії є локалізованими у просторі, однак Ф. Бекон виділив мету створення такого закритого суспільства у вирішенні проблеми захисту суспільної моралі та запобігання збройних конфліктів.

Вирішення проблеми війни і миру було темою ще однієї великої утопії – «Проекту вічного миру». Цей твір став одним із найвідоміших у XVIII ст. У першому варіанті проекту – «Записці про збереження вічного миру в Європі» Ж. де Сен-П'єр підсумував та узагальнив попередні плани та відкрив новий етап в історії трактатів про вічний мир. У своїй роботі французький мислитель керувався переконанням, що «ніколи ще розум людський не був зайнятий більш величною, більш прекрасною і корисною задумкою, ніж проект вічного та загального миру між усіма народами Європи» [11, с. 107]. Мислитель підкреслював, що ті приватні угоди, які діяли раніше, створювали лише незначні та скороминущі перерви, а не справжній та тривалий мир. Такий стан справ підтримував думку, що війна є неминучою, до того ж це відбувалося за обставин, коли європейське цивільне право не установлене та не утверджене. Як і його попередники, Ж. де Сен-П'єр пропонував створити європейську конфедерацію або республіку.

Якщо Ж. де Сен-П'єр робив головний акцент на тому, що правителі повинні зрозуміти об'єктивну корисність системи, яка передбачається, то Ж.-Ж. Руссо дійшов інших висновків. Він вважав, що саме в силу свого становища правителі не захочуть відмовитися від війни як інструменту політики. Ж.-Ж. Руссо написав додаток до проекту Ж. де Сен-П'єра щодо створення конфедерації європейських держав. «Створіть європейську республіку на один день, – підкреслював він, – цього буде достатньо, щоб вона існувала вічно, адже кожний із людей на власному досвіді знайде для себе багато переваг в загальному благові» [там само, с. 139].

У XVIII ст., з його пануванням культу всеосяжного розуму, утопічні проекти усвідомлювалися як цілком серйозні й реальні моделі устрою майбутнього суспільства. З цієї причини вони здебільшого виражалися не в художній формі, а в жанрі публіцистичних трактатів, як у Ж.-Ж. Руссо, У. Годвіна та інших авторів. Серед небагатьох винятків «Кодекс природи» Е. Г. Мореллі і роман Л. Мерсьє «2440-й рік», що поклали початок жанровому підтипу утопічних книг про стан суспільства в певний, чітко датований момент віддаленого майбутнього.

Серед трактатів XVIII ст. особливе місце належить твору великого німецького філософа І. Канта «До питання про вічний мир». Автор намагався встановити деякі моральні категорії миру й війни. Якщо у творах його попередників мова йшла лише про моральне засудження війни, про доказ корисності миру,

то у праці І. Канта висувалась імперативна та безсумнівна вимога заборонити війну як інструмент політики. Його погляди мали значний вплив на суспільну думку як у Німеччині, так і в інших європейських країнах. На думку дослідника О. Салікова, «сучасний Євросоюз цілком вписується в рамки кантівської федерації суверенних держав, що об'єдналися для встановлення миру, і навіть у якомусь відношенні просунувся далі кантівського «мирного союзу»» [7]. Ми також поділяємо цю думку і вважаємо, що ідея утворення наддержавних організацій була визначена у творчості філософів епохи Модерну.

Дж. Гаррінгтон у творах «Республіка Океанія», «Переваги народного правління», «Мистецтво законодавства» та ін. виступав проти загрози відновлення в Англії феодальної монархії. Він розробив конституцію буржуазно-дворянської республіки, яку розглядав як найкращу форму держави для захисту завоювань Англійської буржуазної революції середини XVII ст. від замахів як феодальної аристократії і Стюартів, так і широких народних мас. У «Республіці Океанії» обґрунтовано переваги перебудови англійської державності та надання їй вигляду буржуазно-дворянської республіки. Автор вважав, що без присутності аристократії неможливо є жодна народна держава.

У трактатах перших просвітителів Англії важко було відшукати зображення ідеального суспільства і, швидше за все, це пояснювалося тим, що буржуазні відносини, які встановилися в Англії після Славної революції, повною мірою відповідали інтересам її ідеологів. Критиці з боку мислителів піддавалися лише окремі «невідповідності» в державному устрої. У такому контексті доцільно розглядати бачення «поліпшеної» держави, представлене Дж. Свіфтом в «Подорожі Гуллівера». На думку автора, ідеальна держава мала зберігати конституційну форму правління. Правитель у своїй діяльності зобов'язаний керуватися здоровим глуздом, розумом, справедливістю, лагідністю. Його наближені мають бути обрані з числа «розумних, здібних і добродесних» людей. Міністри повинні навчитися рахуватися з благом громади, а сам правитель враховуватиме інтереси народу. Нарешті, державні посади довірять тим, хто наділений необхідними для цієї діяльності якостями. З позицій XXI ст. ми можемо стверджувати, що подібні ідеї досі залишаються утопією, адже врахування морально-етичних якостей при обранні на ту чи іншу посаду є нездійсненною справою. Ідеальне суспільство Дж. Свіфта передбачало також окремі поліпшення у сфері соціальної політики: стягування податків «без обтяження населення»; улаштування до притулків хворих і старих, при належному за ними догляді; скасування збору милостині; турботу про освіту підростаючого покоління і тощо. Утопія Дж. Свіфта, вбрана в сатиричні шати, часом переходила в гротеск. Це видно, наприклад, з його пропозицій розподілу державних посад «за жеребкуванням», а також введення податків на «пороки і безглуздя» та ін. [8, с. 255]. На нашу думку, в цій утопії присутні елементи соціального прогнозу, виражені у найзагальніших рисах.

Ідеальне суспільство для більшості просвітителів Англії – це насамперед «добре кероване суспільство». Наприклад на погляд маркіза Галіфакса, «хо-

роше правління» передбачало спільність інтересів правителя і підданих; вибір відповідних чиновників, а також створення умов, при яких піддані не відчують ніякої обтяжливої залежності від влади. Ну, а якщо народ відчуває свою свободу, він не чинить перешкод правителю і стає тією «масою глини», яку при бажанні правитель може звернути в потрібну йому форму.

В основу «хорошого правління», за визнанням Дж. Addісона, закладено принципи «раціональної свободи», яка найбільше сприяє заохоченню чеснот, розвитку наук і влаштуванню щасливого життя на землі. Подібна система правління за підтримки «релігії і розуму» є придатною для всіх верств суспільства. Вона влаштовує короля як правителя «щасливого і освіченого народу», законодавців, які прийматимуть «мудрі та однакові для всіх закони», і народ, який здійснює свої природні права.

Найповніше утопія часів просвітництва відображена в образі ідеального правителя, якого описав Г. Болінгброк у відомому творі «Ідея про Короля-Патріота». Король, за версією автора, має бути, насамперед, патріотом своєї країни. Причому патріотизм його буде істинним, а не показним, заснованим «на високих принципах і підкріпленим високими чеснотами». Великого значення Г. Болінгброк надавав моральному вихованню правителя. Він вважав, що королі нерідко виявлялися поганими правителями унаслідок неналежного виховання, отриманого ними в дитинстві. Великого значення він надавав самовдосконаленню людини. На його думку, Король-Патріот у змозі сам звільнитися від багатьох недоліків виховання чи негативних рис характеру. Він «одним величезним зусиллям здійснить у собі рішучий поворот до вдосконалення» [2, с. 208]. Ідеальний портрет короля, змальований Г. Болінгброком, навіть самому автору здавався схожим на диво, «настільки рідко зустрічається й настільки мало доступний досягненню» [там само, с. 211].

Нарешті, на його думку, важливо, щоб міністри не мали жодних переваг від своєї служби, а скоріше відчували б на собі її тягар, працюючи на благо народу. Такий ідеал портрета міністра був настільки далекий від реальності, що змушував самого автора визнати: «Людей такого ґатунку, як сяючих зірок на небосхилі, дуже мало» [там само, с. 216]. Найчастіше міністри погано розбираються в державних справах і підбирають на посади таких само малознаючих осіб, якими є самі, а правлять «за допомогою корупції та чвар» [там само, с. 218]. Ідея про Короля-Патріота була явно утопічною. У роботі, призначеній наставляти й інструментувати майбутніх правителів, мало що підходило до тієї дійсності, яку переживало молоде буржуазне суспільство Англії. Основні ідеї служили заклик до повернення тюдоровської автократії, «назад до Єлизавети».

Утопічну традицію в Англії, яка була закладена в XVI–XVII ст. гуманістами Т. Мором, Ф. Беконом, Дж. Гаррінгтоном, Дж. Уінстенлі, було продовжено й розвинено у романах просвітителів Д. Дефо і Дж. Свіфта та низці трактатів політичних мислителів XVIII ст. За визнанням фахівців Кембріджу, за Століття Розуму лише в Англії було видано щонайменше 75 утопічних романів, повістей і публіцистичних творів [15, с. 36]. Проте утопізм не був примітною

ресою англійського Просвітництва. Досить поширене судження про те, що всі просвітницькі ідеї та проекти мали утопічний характер, стосовно Англії було справедливим лише частково. Достатньо звернутися до соціально-економічних проектів реформ у «Нарисі про проекти» Д. Дефо або дидактичній праці Дж. Локка «Думки про виховання», щоб переконатися в тому, наскільки конкретними й прагматичними були ці твори.

Написані в кінці XVII ст. роботи дуже швидко виявилися затребуваними не тільки сучасниками, але й наступними поколіннями. Пропозиції Д. Дефо щодо заснування державного банку, будівництво громадських доріг, створення систем соціального страхування та пенсійного забезпечення, влаштування освітніх «академій» для юнаків і дівчат незабаром було втілено в Англії та інших країнах світу. Висловлена у формі памфлету «Досвід про проекти» пропозиція про створення Академії мала обґрунтування з пророчими наслідками: «Таке Товариство, смію запевнити, принесло б справжню славу англійській мові, й тоді серед освічених народів вона по праву отримала визнання якщо найблагородніша і найточніша з усіх нових мов» [3, с. 83]. Тут йдеться про поширеність вживання англійської мови у світі. Хоча памфлет містив, на нашу думку, лише ідею та стратегію створення академії, але визначена Д. Дефо мета була успішно реалізована, і вже у XX ст. англійська стала однією з найпоширеніших мов міжнародного спілкування. Можемо визнати, що значення впливу на європейську культуру проектних передбачень Д. Дефо (назвати його твори конструюванням реальності буде передчасним) ще й досі не оцінено належним чином.

Виходячи з проведеного аналізу, можна сказати, що здебільшого англійські просвітники залишалися прагматиками і раціоналістами, а не мрійниками-утопістами. Разом із тим, окремі елементи утопії зустрічалися в працях тих просвітників, які відчували ностальгію за «старими порядками» добуржуазної Англії.

Новим кроком у становленні соціального проектування стали перші спроби практичної реалізації розроблених утопічних проектів. Зазначимо, що ідея побудувати утопічні спільноти, що її практикували А. Сен-Сімон, Ш. Фур'є та Р. Оуен, мала багато спільного з удосконаленням «рабів Божих» в умовах упорядкованого соціального устрою (монастиря). У книзі «Нове християнство» [11] А. Сен-Сімон писав, що рух до нової органічної епохи немислимий без звернення до первісного християнства й загального братерства, заповіданого Богом людям. Організувати суспільство так, щоб найбільша частина людей, видів праці й здібностей змогли бути реалізованими, на його думку в цьому і тільки в цьому полягає Божественна частина християнської релігії. А. Сен-Сімон і його учні підняли кілька найважливіших проблем і завдань: соціальна роль науки і техніки, підприємницька й банківська діяльність, атака на паразитичні елементи суспільства, відмова від приватної власності й права спадкування, планування економіки. Було навіть розроблено проект Суецького каналу. Девіз комуністичного суспільства, узятий згодом на озброєння К. Марксом і Ф. Енгельсом «Від кожного – за здібностями, кожному – за потребами»,

було сформульовано А. Сен-Сімоном. Перша частина вказувала на правило виробництва, друга – на правило розподілу. Ідеї, запропоновані А. Сен-Сімоном, мали значний вплив на становлення утопізму соціалізму.

У теоретичній системі французького мислителя Ш. Фур'є, що була детально викладена у книзі «Новий господарський і соціетарний світ», автор створив картину суспільства майбутнього, за якого зберігалися приватна власність, класи і нетрудовий дохід. У своїх творах філософ яскраво зображував становлення капіталістичного суспільства з його анархією виробництва, придушенням і пригніченням людської особистості. Для виправлення існуючої, на думку Ш. Фур'є, несправедливості автор запропонував устрій майбутнього суспільства, в якому пануватиме повна гармонія. Ідеальне суспільство майбутнього він уявляв собі у вигляді федерації окремих трудових спілок; по 1500–2000 чоловік у кожній (так звані фаланстери). Він вважав, що для успіху нового суспільства необхідне зростання продуктивності праці, що забезпечувало би багатство для всіх. Устрій асоціації створить, на думку Ш. Фур'є, велике колективізоване й механізоване сільськогосподарське господарство, поєднане з промисловим виробництвом. Це з'єднання відбудеться у первинних осередках суспільства – «фалангах», розташованих у величезних палацах – «фаланстерах». Така організація суспільства приведе до ліквідації розриву між містом і селом, до створення поселень нового типу, де буде об'єднано всі види людської діяльності. «Головною справою, – писав Ш. Фур'є, – що полягає у мистецтві організувати промислову асоціацію, яка покликана учетверо збільшити кількість продуктів, викликати моральність, злагоду трьох класів суспільства: багатого, середнього і бідного, забути міжпартійні чвари, припинити язви революції та породити всезагальну єдність» [13, с. 14]. Один із типових утопістів, Ш. Фур'є був упевнений, що для створення ідеального суспільного ладу цілком достатньо доброї волі окремих осіб, які усвідомлять переваги такого суспільного устрою. На нашу думку, ідея Ш. Фур'є щодо створення асоціацій, промислових та сільськогосподарських організацій згодом була реалізована більшовиками як проект колективних господарств, хоч і в дещо зміненій формі.

Сучасник Ш. Фур'є, Р. Оуен один із перших соціальних реформаторів XIX ст., виступав за формування нового суспільства за допомогою просвітництва та вдосконалення законодавства. В основу його програми було покладено теоретичну систему, провідною ідеєю якої є формування соціального середовища, сприятливого для ефективної праці та всебічного розвитку людини. Р. Оуен проголошував, що людина – продукт середовища і змінити її можна, лише змінивши середовище, в якому вона існує, адже людина є продуктом обставин, «...зло виникає зі стану речей, породженого самим суспільством» [6, с. 87]. Це – одна з головних ідей теорії і практики Р. Оуена. На нашу думку, ця ідея знайшла продовження у відомій тезі К. Маркса «...буття визначає свідомість» та була розвинена у теорії матеріалізму.

Загалом, запропонований проект майбутнього перетворення суспільства за допомогою трудових колоній і їх федерації був утопічним, а погляди

Р. Оуена на суспільство та історію не виходили за рамки ідеалізму. Нове суспільство уявлялося реалізацією ідей справедливості, які є двигуном прогресу. Він не розумів справжньої ролі робітничого класу, вважав класову боротьбу лихом, породженням несправедливим суспільним устроєм, що гальмує розвиток. Всю минулу історію він оцінював як нерозумний період людського існування, обумовлений невіглаством людей; підкреслював домінуючу роль виховання й освіти в вирішенні соціальних проблем. Р. Оуен звертався із закликом до буржуазної держави, до окремих представників буржуазії, висуваючи питання про мирне перетворення капіталізму.

Основоположники марксизму високо оцінювали теоретичні ідеї та практичну діяльність Р. Оуена, вважали його «родоначальником англійського соціалізму», відзначали, що Р. Оуен пов'язував свій проект перетворення суспільства з робочим рухом [6]. На нашу думку, внесок Р. Оуена і Ш. Фур'є у прогнозуванні культурно-історичного прогресу суттєво відрізнявся від існуючих тоді теорій. На підставі розроблених учень відбулися перші в історії спроби реалізувати теоретичні конструкції на практиці. Фактично, це були перші спроби реалізації соціальних проектів. Ці спроби були далекими від досконалості, мали дуже багато і теоретичних, і практичних прогалин, але саме вони були одними із перших спроб штучно створити об'єкти соціальної практики спираючись на моделі майбутнього, які були окреслені у соціальних утопіях.

Висновки

Сценарії майбутнього в соціальних проектах епохи Модерну мали вигляд побудови ідеальних утопічних конструкцій, яким притаманні віра в здатність людини до раціональної організації існуючого буття та створення суспільства на егалітаристських засадах справедливості, рівності та верховенства права. Описані в роботах класиків теоретичні конструкції моделей утопічного соціалізму вдалось реалізувати на практиці. Ідея лінійного прогресу як нескінченного вдосконалення людського роду, що здійснюється на основі розуму, стала квінтесенцією новоєвропейської історичної свідомості. Саме вона зробила можливим і новий погляд на людство та його майбутнє. Це стало філософською основою соціального проекту як феномену культури.

Осмилення історії не може оминати роздумів про майбутнє, які за Просвітництва переважно набули форми утопій. Таке осмилення майбутнього у формі соціальних утопій, на відміну від хіліастичних, екстатичних очікувань раптового звершення волі вищої сили, набули різко окресленої раціоналістичної форми. У сциентистських соціальних утопіях, що претендували на наукове передбачення майбутнього, звичайно, втілювалась впевненість в активній, всевладній силі Розуму.

А.Н. Клешня

СОЦИАЛЬНАЯ УТОПИЯ КАК СЦЕНАРИЙ БУДУЩЕГО В ЭПОХУ МОДЕРНА

В статье автор осуществляет философскую рецепцию социальной утопии как сценария будущего в эпоху Модерна. Показано, что социальные утопии стали важной составляющей процесса социально-экономического, политического и культурного развития общества и основой социального прогресса на определенном этапе развития человечества.

Ключевые слова: утопия, сценарии развития, социальный проект.

A. Kleshnia

SOCIAL UTOPIA AS A FUTURE SCENARIO IN THE MODERN

The author provides a philosophical reception of social utopia as a script of future in the Modern era. It is shown that social utopias have become an important component of social, economic, political and cultural development of society and the basis of social progress at a certain stage of human development.

Keywords: utopia, script of development, social project.

Установка, прихована в утопічному мисленні, полягає у сприйнятті світу як нестабільного, недосконалого, такого, що потребує поліпшення. Люди можуть і повинні перебудувати його відповідно до того принципу, на якому будується науковий Розум. Така позиція дала підстави Просвітництву стати найважливішим із компонентів динамічної європейської цивілізації, висловити надії і прагнення людей, спрямувати їхню активність на свідому й раціональну перебудову суспільства. Отже, філософія Модерну, оприявлена в утопічній літературі, можливо, вперше в історії європейської культури, виявила напруженість між актуальною реальністю і парадигмою майбутнього, раціоналізувала цю напруженість, зуміла спрямувати надії людей на зміну існуючого світу та визначила сценарії майбутнього суспільного розвитку Західної цивілізації.

Список літератури

1. Бэкон Ф. Новая Атлантида. Опыт и наставления нравственные и политические / Ф. Бэкон ; [пер. З. Е. Александровой]. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1954. – 244 с.
2. Болингброк Г.С. Идея о Короле-Патриоте / Г.С. Болингброк // Письма об изучении и пользе истории. – М.: Наука, 1978. – (Памятники исторической мысли). – С. 197–240.
3. Дефо Д. Опыт о проектах / Даниель Дефо // Английская публицистическая проза начала XVIII века. / Даниель Дефо ; [пер. И. Лебедевой]. – М. : Прогресс, 1987. – С. 82–86.
4. Мерсье Л. С. Год две тысячи четырехста сороковой. Сон, которого, возможно, и не было / Л. С. Мерсье ; [пер. А. Л. Андрес]. – Ленинград : «Наука», «Литературные памятники», 1977. – 240 с.
5. Мортон А. Л. Английская утопия / А. Л. Мортон. – М.: Издательство иностранной литературы, 1956. – 280 с.
6. Оуэн Р. Избранные сочинения / Р. Оуэн ; [пер. с англ. и комм. С. А. Фейгиной] ; вступ. статья В. П. Волгина. – Т. 1. – М.–Л. : Изд-во Академии Наук СССР, 1950. – 414 с.
7. Саликов А. Н. Кантовский проект вечного мира и проект Европейского Союза [Электронный ресурс] / А.Н. Саликов // Кантовский сборник. – 2013. – № 3. – Режим доступа : <http://cyberleninka.ru/article/n/kantovskiy-proekt-vechnogo-mira-i-proekt-evropeyskogo-soyuza>. – Назва з екрану.
8. Свифт Д. Мандри Гулливера / Дж. Свифт. – К. : Дніпро, 1983. – 288 с. – (Вершини світового письменства; т. 47).
9. Сен-Симон А. Новое христианство / А. Сен-Симон Избранные сочинения. – М.–Л.: Издательство Академии наук СССР, 1948. – (Академия наук СССР). – С. 364–439.
10. Сизов С.С. Утопия и общественное сознание : Философско-социологический анализ / С.С. Сизов. – М.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1988. – 120 с.
11. Трактаты о вечном мире [Текст] : сборник / сост.: И.С. Андреева, А.В. Гулыга. – М. : Соцэкгиз, 1963. – 278 с.
12. Утопия и утопическое мышление: антология зарубежн. лит. / [пр. с разн. яз.] ; сост., общ.ред. и предисл. В. А. Чаликовой. – М. : Прогресс, 1991. – 405 с.
13. Фурье Ш. Избранные сочинения / Ш.Фурье ; [пер. с фр. и коммент. И.И.Зильберфарб] ; под ред. А. Дворцова. – Т. 1. – М.: ГСЭИ, 1938. – 312 с.
14. Черткова Е. Л. Утопия как тип сознания / Е.Л.Черткова // Общественные науки и современность. – 1993. – №3. – С.71-81.
15. Claeys G. Utopias of the British Enlightenment / Gregory Claeys. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 262 p.